

u.registrator@regeringskansliet.se
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Inbjudan att inkomma med synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik (U2023/01467)

Sammanfattning

Svenskt Vatten vill framföra följande synpunkter och förslag inför kommande forsknings- och innovationspolitiska proposition.

- Svenskt Vatten anser att det är mycket viktigt att Formas *nationella forskningsprogram för hav och vatten* får en utökad budget. UN Water framhåller att effekter av klimatförändringarna i första hand är kopplat till vattenfrågan då tillgången till vatten är en grundförutsättning för livsmedelsförsörjning, hållbar samhällsbyggnad, biologisk mångfald, människors hälsa och välmående samt ett starkt civilt försvar.
- Svenskt Vatten anser att satsningen på forskarskolor varit mycket positiv och något som bör fortsätta då kompetensförsörjning är en stor utmaning för VA-branschen. Forskarskolorna bidrar också till att utvecklingen av tvärsektorielt samarbete fortsätter att utvecklas.
- Svenskt Vatten vill särskilt betona betydelsen av en satsning på ett nytt nationellt strategiskt innovationsprogram för vatten. Innovation, dvs omsättning av forskning till tillämpning, måste öka inom vattenområdet om Sverige ska kunna möta de samhällsutmaningar som vi står inför och bidra till den globala omställning som krävs för att möta klimatförändringarna. Ett strategiskt innovationsprogram för att utveckla lösningar för att möta utmaningarna, innebär också exportmöjligheter till andra länder som möter liknande utmaningar.

Bakgrund

Utbildningsdepartementet har skickat ut en inbjudan att inkomma med synpunkter inför kommande forsknings- och innovationspolitiska proposition. Departementet efterfrågar särskilt vilka samhällsutmaningar som Svenskt Vatten ser finns och hur forskningsresultat kan nyttiggöras inom de områden som Svenskt Vatten främst berörs av.

Sverige står inför omfattande investeringsbehov vad gäller sina kommunala vattentjänster. En strukturomvandling är i startgroparna och enligt analyser behöver de kommunala Vattentjänsterna investera drygt 560 miljarder (dagens penningvärde) fram till 2040 för att klara framtida leveranser.

Svenskt Vatten är branschorganisationen för landets viktigaste livsmedelsproducenter och miljövårdsföretag – VA-organisationerna. Vår vision är att Sverige ska ha rent dricksvatten, friska sjöar och hav. Vi företräder alla 290 kommuners VA-organisationer. De förser 9,5 miljoner människor med rent vatten varje dag, året om.

Detta investeringsutrymme skapar goda förutsättningar för omställning och utveckling. Detta förutsätter dock goda innovationsmöjligheter, kunskap- och forskningskapacitet. Behovsbilden (560 miljarder) behöver brytas mot nydanande teknik, systemanalyser och resurseffektivitet för att kunna optimera varje investerad krona.

UN Water konstaterar att effekterna av klimatförändringarna är direkt kopplat till vår förmåga att hantera vatten. Lite eller mycket vatten på fel eller rätt plats. Tillgång till vatten bidrar till biologisk mångfald, livskraftiga jordar och matproduktion samt grundläggande samhällstjänster som transport, energi och allmän välfärd. Tillgången på vatten är en helt nödvändig förutsättning för den gröna omställningen av energi-, transport- och samhällssektorn samt ett starkt civilt försvar. Med en ökad förmåga att värna, hantera och använda vatten kan vi bidra till ett resilient, robust, resurseffektivt och hållbart samhälle. En långsiktig hållbar vattenresursförvaltning och användning är fundamental för en bärkraftig och klimatanpassad samhällsutveckling och därför strategiskt avgörande för Sveriges utveckling och motståndskraft.

Tjänster för rent vatten och avlopp (nedan VA-tjänster) är grundläggande för ett fungerande samhälle och utgör inget särintresse. Vatten är en gemensam unik resurs som kräver en långsiktig och övergripande ansats. Lösningar för utmaningarna utvecklas därför bäst och mest effektivt tillsammans mellan olika sektorer och intressenter.

I *Vattenvisionen: Forsknings- och innovationsagenda för vattensektorn, etappmål 2030* har vattensektorn satt upp ett antal mål inom följande forsknings- och innovationsområden:

- En tryggare dricksvattenleverans
- Resurseffektiv avloppshantering med låg miljöpåverkan
- Dagvattenhantering i rätt tid

1. Svenskt Vattens synpunkter

VA-branschen står inför omfattande strukturomvandling och behoven av investering och förnyelse, nya affärsmodeller och innovationer, samverkan, kompetensförsörjning och forskning är stora. Det handlar inte minst om att möta de utmaningar som följer på grund av geopolitisk osäkerhet, klimatförändringarna men också att kunna leva upp till de nya krav som kommer till följd av revideringar av flera vattenrelaterade EU direktiv. Sommarens översvämningar som drabbat många platser i Sverige visar på utmaningar och brister i bland annat infrastruktur. Därför behövs en kraftfull satsning på forsknings- och innovations till stöd för och inom VA-sektorn för att långsiktigt säkra hållbara och robusta vattentjänster.

Avsnitt 1.1 Ökad budget för det nationella forskningsprogrammet för hav och vatten

Svenskt Vatten vill starkt understryka betydelsen av att arbeta med vattensystemet i sin helhet, och betydelsen av tvärspektoriell samverkan. VA-sektorn kan inte på egen hand säkerställa *God status* i våra vatten i enlighet med vattendirektivet eller hantera ökade skyfall eller garantera säkert dricksvatten och sanitet. Omställningen från forskning till tillämpning behöver gå fortare. Svenskt Vatten ser därför mycket positivt på de satsningar som hittills gjorts inom ramen för Formas nationella forskningsprogram (NFP) *Hav och vatten, Hållbar samhällsbyggnad, Klimat och Livsmedel*.

Framför allt utlysningar, som *Blå innovation* inom ramen för NFP *Hav och Vatten*, ser Svenskt Vatten som särskilt viktiga att fortsätta att genomföra och utveckla. I dess utlysningar

har behovsägare varit i centrum för projektansökningarna och ska i samverkan med forskare lösa utmaningar. Svenskt Vatten ser det som en god förutsättning för att snabba på omsättningen från forskning till praktik och att kunna skala upp testpiloter.

NFP *Hav och vatten* är det yngsta programmet och har minst budget jämfört med Formas övriga NFPer. UN Water framhåller att effekter av klimatförändringarna i första hand är kopplat till vattenfrågan då vatten är en grundförutsättning för livsmedelsförsörjning, hållbar samhällsbyggnad, biologisk mångfald samt människors hälsa och välmående. Svenskt Vatten anser därför att det är mycket viktigt att det *nationella forskningsprogrammet för hav och vatten* får en stärkt och utökad budget.

Avsnitt 1.2 Forskarskolor är ett viktigt stöd för livslångt lärande

Kompetensförsörjning är en stor utmaning för VA-branschen. Att erbjuda möjligheter för kompetenta medarbetare att kunna fortsätta utvecklas under hela sitt yrkesliv är en viktig förutsättning en effektiv VA-bransch. Svenskt Vatten ser mycket positivt på satsningen på forskarskolor och anser att den bör vara fortsatt och långsiktig.

I dagsläget finns två forskarskolor med en bred anknytning till utmaningar inom vattenområdet, AquaClim och WATCH, som tillsammans har ett 90-tal doktorander som bland annat omfattar VA, ekotoxikologi, beredskap, kulturgeografi. Doktorandkurserna är öppna för branschen vilket möjliggör kunskap och erfarenhetsutbyte. Även fortsättningsvis bör olika former av samverkan med branscher uppmuntras och utvecklingen av tvärsektorielt samarbete fortsätta att utvecklas.

Avsnitt 1.3 Ett strategiskt innovationsprogram för vatten behövs

Svenskt Vatten vill särskilt betona behovet av ett strategiskt innovationsprogram för vatten. Innovation betyder omsättning av forskning till tillämpning. VA-sektorn förutsättningar att kunna arbeta tillsammans med andra sektorer i samhället kommer att bli avgörande för framtidens VA-organisering och möjlighet till klimatanpassning. VA-tjänster är ett kommunalt ansvar med omfattande investeringsbehov (560 miljarder till 2040), men lösningarna nås inte enskilt på kommunal nivå. Det kommer i framtiden att krävas stora förändringar när det gäller organisering, teknik, digitalisering, lagstiftning, kompetensförsörjning och finansiering.

Då VA-sektorn årligen cirkulerar 1 miljard ton resurser i sin infrastruktur så finns goda förutsättningar att säkerställa resurseffektiva flöden avseende såväl vattenkvalitéer, näringsämnen, värme, kyla, biogas och andra nyttigheter.

Inget av de nuvarande 17 strategiska innovationsprogrammen är direkt relevant för vattensektorn. Alla branscher är beroende av vatten men få känner ett direkt ansvar. En stor utmaning i Sverige är att tillgång till *lagom mycket vatten* tagits för givet. Med både översvämningar och torka börjar den attityden dock att ändras. Det är en stor utmaning att få rätt nyttighet, till rätt mängd, till rätt aktör, på rätt plats. Effektivare och smartare försörjningssystem behöver utvecklas och inte bara för vatten.

Försörjningssystem för vattentjänster har idag stora underhållsskulder. Bland annat så beräknas ca 17% av allt dricksvatten i Sverige läcka ut från distributionssystemen. I andra europeiska länder är den siffran än högre. Det är ett slöseri av pengar, energi och resurser. Enligt Svenskt Vattens beräkningar uppgår investeringsbehovet av försörjningssystemet till ca 560 miljarder sek fram till 2040 (dagens penningvärde). Sveriges försörjningssystem för kommunal-VA har idag en årlig underfinansieringen på 10 miljarder. Glappet mellan behov, nytta och åtgärd är stort och signalerar behov av strukturella förändringar.

Det råder idag en stor obalans mellan Sveriges kommuner avseende möjligheter till nya investeringar och innovationer för att utveckla de åldrande VA-försörjningssystemen. Med dagens utbyggnadstakt tar det 200 år att förnya alla system. Det är angeläget att innovationer anpassade till Sveriges olika geografiska, ekonomiska och demografiska förutsättningar ges utrymme att utvecklas och anpassas in i försörjningssystemen. Investeringsbehovet innebär ett gyllene tillfälle att kunna växla upp mot satsningar inom ett nytt innovationsprogram för att skapa nya lösningar och möjligheter, både nationellt och internationellt, som en framtida exportnäring. Satsningen är därför strategiskt viktigt för Sverige.

Ett annat exempel är att produktion av mineralgödsel minskat till följd av kriget i Ukraina vilket medfört att efterfrågan på slam från reningsverken har ökat markant. Idag importeras största andelen av mineralgödsel till Sverige. Det finns goda förutsättningar att utveckla cirkulära lösningar för växtnäring för att minska transporter, ta tillvara resurser och minska Sveriges sårbarhet, men teknik och distributionskedjor behöver fortsatt utvecklas.

Svensk Vatten föreslår mot bakgrund av dessa exempel ett nytt strategiskt innovationsprogram med starka ekonomiska resurser som kan ge stöd och incitament för att skapa en tvärspektoriell samverkansplattform. Program ska initiera och stödja forskning, utveckling och innovation inom en rad övergripande områden och utgöra en samlande kraft för att möta de strukturomvandlingar som samhället står inför gällande hållbar hantering av våra vattenresurser och -tjänster i ett förändrat klimat under såväl fred, kris och krig.

Avslutande ord

Alla länder i EU kommer påverkas av effekter på vattenförsörjningen till följd av klimatförändringarna. De länder som ligger långt framme och utvecklar de innovativa lösningarna för att hantera utmaningarna, kan också exportera produkter och tjänster som löser dessa.

Elisabeth Unell
Ordförande
Svenskt Vatten AB:s styrelse

Pär Dalhielm
VD
Svenskt Vatten AB